

Porušování lidských práv v Peru: guerillový a státní teror¹

Pavína Springerová²

Úvod

Tento text se zabývá problematikou porušování lidských práv v jihoamerickém Peru.³ Na následujících stránkách se zaměříme na aktivity hlavních aktérů porušování lidskoprávních norem, na metody jejich působení a vytyčené cíle. Ačkoliv se Peru s problematikou porušování lidských práv potýkalo víceméně v průběhu celé své moderní historie, časově se tato práce soustředí především na 80. a 90. léta 20. století, kdy dochází k intenzivnímu vystupňování politického násilí. Tato etapa je spojena s vládou tří peruánských prezidentů – Fernanda Belaúnde Terryho, Alana Garcíi Péreze a Alberta Fujimoriho. Největší prostor bude dán zejména Fujimoriho éře v letech 1990 až 2000.

Vláda všech tří výše uvedených prezidentů je nedílně spojena s bojem proti guerillovým skupinám, které v daném období představovaly hlavní zdroj politického násilí. Nejsilnější a nejaktivnější protivládní sílu reprezentovala v letech 1980 až 1992 Světlá stezka. Vzájemný boj guerill s vládními jednotkami představoval zejména pro domorodé obyvatele permanentní hrozbu porušování lidských práv a eskalace násilí, kterého se dopouštěly obě bojující strany.

Chceme-li zkoumat problematiku lidských práv na případové studii Peru, musíme si nejprve tuto kategorii⁴ stručně charakterizovat a upozornit na její možné slabiny ve vztahu k prezentované případové studii. Ve 2. polovině 20. století se rozvinula bohatá diskuse

¹ Tento text byl zpracován v rámci grantu GAČR „Nedemokratické režimy a jejich transformace v lusofonních a hispánských zemích“ (č. 407/06/0169).

² Autorka je odbornou asistentkou na Katedře politologie Fakulty humanitních studií Univerzity Hradec Králové a vedoucí Kabinetu ibero-amerických studií téže fakulty. Zabývá se vývojem a souvislostmi politických systémů andských zemí, problematikou Západní Sahary a v neposlední řadě také otázkou regionálních politických uskupení.

³ Obtížné období peruánských dějin plné násilí a teroru je zachyceno ve filmu Pamelý Yates, *Paca de Oníse* a Petera Kinoye *State of Fear*. Tento dokument získal několik cen na festivalech filmů o lidských právech. *State of Fear* zachycuje období boje proti guerillovému a státnímu terorismu a boje za demokracii v Peru. Poskytuje autentická svědectví lidí, kteří byli postiženi, ať už státním či guerillovým terorem, lidí, jež byli uneseni a naverbováni jako dětští vojáci nebo těch, kteří v dlouhém a krvavém konfliktu ztratili své rodiny. Více informací o filmu viz <http://skylightpictures.com/film/index/> (20. 8. 2006).

⁴ Lidská práva můžeme definovat jako „nezcizitelná práva, jejichž zdrojem není nic než pouhá příslušnost k lidskému rodu, která náleží člověku už proto, že je člověk, která vyplývají z přirozené povahy lidské bytosti“. Kunc, J.: *Demokracie a ústavnost*. Praha 1996, s. 91.

Kabinet ibero-amerických studií

* Filozofická fakulta * Univerzita Hradec Králové *

zejména nad otázkou univerzalizace lidských práv.⁵ Paralelně s procesem a snahou o univerzalizaci lidských práv se objevily tendence k relativizaci, resp. regionalizaci těchto norem, které by lépe odrážely charakter jednotlivých civilizačních celků.⁶

Přelomovým dokumentem pro rozvoj moderního chápání lidských práv byla Všeobecná deklarace lidských práv.⁷ Tato deklarace, přijatá Valným shromážděním OSN, sice nepředstavovala právně závaznou normu, nicméně se stala vzorem pro rozvoj řady regionálních a globálních smluv.⁸ Otázka dodržování lidskoprávních norem začala být projednávána na různých regionálních fórech, mezi jinými také na půdě Meziamerické komise pro lidská práva (1959),⁹ jež je orgánem Organizace amerických států (OAS). Tato komise disponuje relativně silnými vyšetřovacími pravomocemi a její zprávy zpravidla na americkém kontinentě vyvolávají pozornost a publicitu v médiích. Komise má právo předávat nejzávažnější kauzy Meziamerickému soudu pro lidská práva a ve výjimečných případech smí navrhnout dočasná opatření na ochranu ohrožených osob. Nesporná slabina tohoto orgánu však spočívá v absenci efektivních vynucovacích mechanismů.

Peru bylo ve zprávách Meziamerické komise pro lidská práva, zejména v době Fujimoriho vlády, pravidelně hodnoceno značně negativně. Například zpráva z roku 2000 kritizuje stát za útoky na výkon politických práv, za napadání svobody slova či nedostatek nezávislosti soudní moci atp.¹⁰ V roce 1999 prezident Fujimori dokonce stáhl Peru z působení v Meziamerickém soudu pro lidská práva, neboť odmítal dále respektovat soudní rozhodnutí a pravomoci tohoto orgánu na území Peru.¹¹

⁵ Této diskusi předcházely vývoj sahající od revolucí 18. století, které přinesly zásadní průlom v lidskoprávní otázce, přes 19. a částečně 20. století, v jejichž rámci proběhlo období pozitivizace a budování lidských práv. Maier, H.: *Lidská práva – nárok na obecnou platnost a kulturní diferenciaci*. In: Hanuš, J.: *Lidská práva – nárok na obecnou platnost a kulturní diferenciaci*. Brno 2001, s. 14.

⁶ Oba protichůdné koncepty se staly předmětem kritiky a periodicky se objevovaly pochybnosti o jejich správnosti. O chápání univerzality lidských práv a historickém vývoji této problematiky podrobněji viz Zemanová, Š.: *Nové chápání univerzality lidských práv*. Mezinárodní vztahy, 40, 2005, č. 4, s. 79–94.

⁷ Všeobecná deklarace lidských práv, přijatá v prosinci 1948, zavádí univerzalitu lidských práv a představuje jejich základní katalog. Deklarace je v plném českém znění dostupná zde <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.doc> (26. 7. 2006).

⁸ Jednalo se např. o Evropskou konvenci k ochraně Lidských práv (1950), Americkou konvenci lidských práv přijatou v rámci OAS (1969), Helsinskou deklaraci (1975) a v neposlední řadě i o Banjulskou chartu schválenou Organizací africké jednoty v roce 1986. Maier, H.: cit. dílo, s. 18.

⁹ Meziamerická komise pro lidská práva je jedním ze dvou meziamerických orgánů dohlížejících na dodržování lidských práv ve státech OAS. Druhou institucí je Meziamerický soud pro lidská práva. Podrobněji viz <http://www.cidh.oas.org/> (15. 9. 2006).

¹⁰ Podrobněji viz <http://www.cidh.oas.org/Comunicados/English/2000/Press6-00.htm> (20. 8. 2006).

¹¹ Peru se na půdu tohoto orgánu vrátilo až po pádu Fujimoriho s nástupem přechodné vlády Valentína Paniaguy v letech 2000–2001.

Tíživé historické dědictví jako předpoklad politického násilí

Historie Peru je od dob zisku nezávislosti v roce 1821 protkána velkými sociálními, politickými a hospodářskými problémy, které ostře štěpily společnost. Po celou dobu samostatné existence této andské země nebyly vytvořeny příhodné podmínky pro rozvoj demokratických institucí, stabilního vývoje a vyzrálé politické kultury. Síla společenských, etnických a ekonomických rozporů, umocňovaná často silným vlivem vojska na exekutivu, nedovolovala rozvinout vhodné předpoklady pro dodržování lidskoprávních norem. Velmi početné indiánské masy neměly možnost jakýmkoli způsobem participovat na politickém a ekonomickém procesu a stály (a dosud z větší části stojí) zcela na okraji zájmu peruánských vlád. Tuto situaci nezměnil ani nástup Alejandra Toleda – prvního prezidenta indiánského (kečujského) původu do úřadu prezidenta v roce 2001.¹²

Vývoj peruánského politického systému prošel ve 20. století několika fázemi,¹³ jimiž se prolíná několik společných rysů: značná politická nestabilita, silný vliv armády a využívání populismu jako významného politického prostředku. Dalším zásadním problémem, který srazil vaz mnoha peruánským vládám, byla neúspěšná snaha řešit chronické ekonomické problémy a s tím spojené rostoucí sociální napětí.¹⁴ Ke společenskému pnutí také přispíval dramatický nárůst počtu obyvatelstva a jeho masová migrace z hornatých andských oblastí do měst a na pobřeží. Zatímco na začátku 60. let 20. století žilo v Peru kolem 10 milionů obyvatel, v současnosti má tato andská země téměř 28 milionů obyvatel (z toho 8 milionů žije v hlavním městě Limě).¹⁵ Okolí měst se velkou rychlostí začalo proměňovat v chudinské

¹² Alejandro Toledo byl prezidentem v letech 2001 až 2006.

¹³ Politický systém Peru v období od konce první světové války až do současnosti můžeme periodizovat do pěti základních etap: 1) populismus a vznik masových stran (1919–1968); 2) reformní vojenské vlády (1968–1980); 3) civilní demokratické vlády (1980–1992); 4) autopuč a nastolení „přímé demokracie“ (1992–2000); 5) návrat demokratické vlády (2000–dosud). Podrobněji periodizace viz Palmer, David S.: *Peru: Democratic Forms, Authoritarian Practices*. In: Wiarda, Howard J. – Kline, Harvey F. (eds.): *Latin American Politics and Development*. Boulder 2000, s. 231.

¹⁴ Mezi lety 1914 a 1984 se pouze jedinému civilistovi, Manuelu Pradovi, podařilo řádně dokončit svůj prezidentský mandát (1939–1945, 1956–1962). V peruánských politických dějinách 20. století lze vysledovat opakování vzorce: nastolení nové vlády – populistická opatření – hospodářská krize – puč. Palmer, David S.: *Peru: Democratic Forms, Authoritarian Practices*. In: Wiarda, Howard J. – Kline, Harvey F. (eds.): *Latin American Politics and Development*. Boulder 2000, s. 234.

¹⁵ Mezi lety 1940 a 1972 se poměr obyvatel žijících ve městech zvýšil ze 35 % na 60 %, v roce 2000 dosáhla míra urbanizace peruánské populace 72 %. Kenney, Charles D.: *The Death And Rebirth of a Party System, Peru 1978-2001*. *Comparative Political Studies*, 36, 2003, č. 10, s. 1219.

kolonie zvané *barriadas* či *pueblos jóvenes* plné nezaměstnaných a sociálně frustrovaných Peruánců.

Guerilly – největší hrozba pro dodržování lidských práv v Peru

Již od 60. let 20. století se musely peruánské vlády potýkat s fenoménem guerillových hnutí, která později ve svém důsledku neohrožovala pouze jednotlivé vládní garnitury, ale svou násilnou činností představovala hrozbu zejména pro civilní obyvatelstvo. V první polovině 60. let 20. století se v Peru zformovaly tři proudy usilující o rozpoutání guerillové války.¹⁶ Prvním iniciátorem guerillového hnutí byl trockista Hugo Blanco, který požadoval úplné vyvlastnění *haciend* a distribuci pozemků mezi ostatní zemědělce. Násilnou kampaň spojenou s vynuceným zabíráním půdy ukončila armáda koncem roku 1962, kdy byl Blanco uvězněn. Druhý pokus o rozdmýchání guerillového boje je spojen s prokubánským básníkem Javierem Heraudem a Héctorem Bėjarem, jejichž skupina byla v roce 1963 po pár měsících rozprášena v peruánském městě Puerto Maldonado.

Třetí a nejsilnější guerillové uskupení první poloviny 60. let představovalo MIR (*Movimiento de Izquierda Revolucionaria* – Hnutí revoluční levice). Miristé prosazovali vytvoření socialistické společnosti s využitím prvků tradiční indiánské kultury. V roce 1965 MIR vyhlásilo počátek guerillové války založené na vytvoření několika ohnisek (*focos*),¹⁷ nicméně všechny povstalecké oddíly byly v průběhu roku 1965 potlačeny peruánskou armádou.¹⁸ Tyto poměrně krátké epizody představovaly pouhou předehru k nástupu jedné z nejbrutálnějších guerill Latinské Ameriky – Komunistické strany Peru Světlé stezky José Carlose Mariáteguiho¹⁹ známé pod zkráceným názvem Světlá stezka (*Sendero luminoso*).²⁰

¹⁶ Podrobněji o vývoji a činnosti peruánského guerillového hnutí viz Springerová P; Špičanová L.: *Peruánská guerillová hnutí. Ideové kořeny a vývoj od 60. let 20. století do současnosti*. In: Souleimanov, E. (ed.): *Terorismus. Válka proti státu*. Praha: Eurolex Bohemia, 2006.

¹⁷ Pečínka, P.: *Od Guevary k zapatistům*. Brno, 1998, s. 205.

¹⁸ Významnou roli při potlačení povstaleckých skupin sehrála technická pomoc peruánské vládě ze strany USA. Angell, A.: *The Left in Latin America since c. 1920*. In: Bethell, L. (ed.): *Latin America. Politics and Society since 1930*. Cambridge 1998, s. 113–114.

¹⁹ Podrobnou analýzu vývoje a činnosti Světlé stezky lze nalézt v článku Lenky Špičanové *The Shining Path. Peruvian Guerilla still alive*. In: KIAS Papers 2006. Hradec Králové, Kabinet iberoamerických studií 2006, s. 71–86. Ke stažení zde <http://fhs.uhk.cz/ibero/texty/pdf/KIASPapers2006.pdf>.

²⁰ Svě jméno organizace odvodila z Mariáteguiho hesla: *Avanzar por el Sendero Luminoso!* (Kupředu po zářící stezce!). Roedl, B.: *Peru*. Praha 2003, s. 84.

Kabinet ibero-amerických studií

* Filozofická fakulta * Univerzita Hradec Králové *

Politická nestabilita, rozpad tradičních sociálních struktur na venkově, rostoucí sociální napětí ve městech a ekonomické neúspěchy vojenských vlád (1968–1980) urychlily ve 2. polovině 70. let přechod k civilnímu způsobu řízení státu. Spolu s obnovou demokracie se na přelomu 70. a 80. do povědomí dostává nová guerillová síla – maoistická Světlá stezka. Během prezidentských voleb v roce 1980, v nichž měl být po dvanácti letech zvolen civilní prezident, na sebe senderisté (členové Světlé stezky) upozornili poprvé prostřednictvím vypálení volebních místností v Chuschi (oblast Ayacucho).

V čele Světlé stezky stál univerzitní profesor filozofie Abimael Guzmán,²¹ jenž v roce 1974 ukončil učitelskou dráhu, aby se mohl plně věnovat své organizaci, která o tři roky později přešla do úplné ilegality. Senderisté si postupně vytvářeli pevnou organizační základnu a výrazně rozšířili řady svých stoupců. Mezi hlavní zbraně Světlé stezky patřila především mobilizace venkovského indiánského obyvatelstva, když za pomoci incké symboliky podněcovali indiánskou nevraživost vůči bohaté a vzdělané bílé elitě.²² V této souvislosti si musíme uvědomit, že v Peru téměř polovinu obyvatel (45 %) tvoří *indígenas*, tedy domorodí indiáni, mesticové (míšenci indiánů a bílých obyvatel) reprezentují 37 %, bílých zde žije 15 % a zbývající 3 % tvoří černoši, Japonci, Číňané atd.²³

Silnou podporu získali senderisté nejprve v departmentu Ayacucho (viz níže mapa 1), jehož složitá sociální a ekonomická situace představovala ideální podmínky pro růst radikálního levicové hnutí.²⁴ Do konce roku 1980 Světlá stezka zorganizovala 240 akcí, obsadila řadu vesnic a rozpoutala partyzánskou válku. V oblastech, které dostala pod svou kontrolu, zaváděla tvrdý revoluční režim. Ve snaze zničit prvky tržní ekonomiky zakazovala správa komisařů a lidových výborů obchodování se zemědělskými produkty a vytvářela samozásobovací systém. Docházelo k popravám skutečných i domnělých zlodějů, překupníků, zkorumpovaných úředníků či spolupracovníků vlády. Mezi prvními byli

²¹ Guzmán se nechal označovat jako „čtvrtý meč marxismu“ či „doktor Puka Inti“ (Rudé slunce) či „předseda Gonzálo“. Své ideje, tzv. Gonzálovo myšlení, shrnul v díle Gonzálova mysl, které se stalo kultovní knihou peruánských maoistů.

²² Vůdci Světlé stezky tak paradoxně využívali nejen třídních, ale i rasových či etnických rozporů ve společnosti, ačkoli sami k nenáviděné „španělské vrstvě“ patřili.

²³ Zdroj: <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/pe.html> (23. 9. 2006).

²⁴ V této oblasti nebyli žádní vlastníci půdy, kteří by potlačovali rolnické organizace. Velascova vláda mnohokrát Ayacucho slibovala agrární reformu, která by zlepšila neutěšenou situaci indiánského obyvatelstva, ale k žádné výraznější změně nedošlo. Domorodá populace pocítovala silný odpor k bílé vládě z Limy, čehož maoisté takticky využívali. Kontrolovali univerzitu v Ayacucho a bylo jim umožněno vytvořit vlivné školské odbory (SUTEP), které často konfrontovaly vládu. Angell, A.: cit. dílo, s. 133.

Kabinet ibero-amerických studií

* Filozofická fakulta * Univerzita Hradec Králové *

většinou odstranění starostové vesnic i se svými rodinami, členové policie a armády, majetnější vlastníci půdy, dále příslušníci pravicových i levicových stran, představitelé církve, zahraniční pracovníci, turisté a diplomaté.

Marný boj Belaúnde Terryho a Alana Garcíi se Světlou stezkou

Po stažení vojáků z vrcholné politiky a uspořádání prezidentských voleb v roce 1980 se do čela Peru postavil staronový prezident Fernando Belaúnde Terry (1980–1985).²⁵ S jeho nástupem došlo k přijetí nové demokratické ústavy, nicméně hospodářské výsledky dosažené za jeho vlády byly nejhorší od roku 1930.²⁶ Kromě tragického ekonomického propadu se země dostávala i do víru krvavého násilí. Exekutiva zpočátku nebezpečí senderistů značně podceňovala a se zásahem dlouho váhala. Partyzánská válka se úspěšně šířila po zemi. Až v prosinci 1982 vláda vyhlásila výjimečný stav v oblasti Ayacucha a poslala do regionu speciální jednotky „Los Sinchis“, aby situaci stabilizovaly.

Členové těchto specializovaných jednotek však stěží dokázali rozlišovat mezi obyčejnými civilisty a skutečnými teroristy, většina příslušníků *sinchis* totiž nebyla schopna hovořit kečujsky a tím navázat kontakt s domorodci. Často tak docházelo ke krvavým přehmatům, kdy se civilisté stávali oběťmi těchto vládních jednotek. Vesničané byli často oběma stranami násilím nuceni ke spolupráci. Pod pohrůzkami mučení, smrti či únosů dětí, jež byly odváděny na „převýchovu“ a k doplnění bojových stavů revolučních jednotek, se stávali terči senderistů. Na mnoha místech lidé vytvářeli vlastní domobranu, která je měla chránit před guerillovým i vládním terorem. V Peru se tak v první polovině 80. let rozhořela krvavá občanská válka. Pocit všeobecného strachu svíral celou zemi.²⁷

V letech 1983 a 1984 násilí kulminovalo, v této době zahynul nejvyšší počet obětí za celou dvacetiletou éru násilí v Peru. Za pouhé dva roky zemřelo násilnou smrtí celkem 19 467 lidí, což představuje 28 % obětí celého krvavého konfliktu.²⁸ V polovině roku 1984 byl

²⁵ Belaúnde Terry zastával prezidentský post již v letech 1963–68, v roce 1968 byl svržen vojenskou juntou generála Velasca.

²⁶ Roedl, B.: cit. dílo, s. 86.

²⁷ Na webových stránkách <http://www.derechos.org/nizkor/peru/libros/cv/ix/relacion.pdf> (23. 9. 2006) lze nalézt seznam pohřešovaných a zmizelých osob v letech 1980 až 2000.

²⁸ Podrobněji viz <http://www.cverdad.org.pe/ingles/ifinal/conclusiones.php> (20. 9. 2006).

Kabinet ibero-amerických studií

* Filozofická fakulta * Univerzita Hradec Králové *

vyhlášen výjimečný stav již ve 13 departmentech, přičemž nejhorší situace panovala v departmentech Ayacucho, Huancavelica a Apurímac.

Mapa 1: Peruánské departmenty (dle administrativního dělení platného do roku 2002) – šedě označené departmenty Ayacucho, Huancavelica a Apurímac

Zdroj: http://www.lib.utexas.edu/maps/americas/peru_admin_06.pdf (23. 8. 2006)

Ve druhé polovině 80. let si s aktivitami Světlé stezky neporadila ani levicová vláda Alana Garcíi Péreze (1985–1990),²⁹ ačkoliv se zpočátku zdálo, že Peru čeká lepší budoucnosti. Nový prezident vytvořil plán sociálních změn zaměřený na rolníky a nejchudší oblasti. Tímto rozvojovým záměrem chtěl změnit způsob boje proti guerillovým povstalcům. Alan García také vyjádřil svůj respekt k lidským právům tím, že potrestal viníky některých násilných akcí a masakrů³⁰ a založil Mírovou komisi (*Comisión de Paz*).³¹

²⁹ Alan García byl v červnu 2006 znovu zvolen prezidentem Peru, když ve druhém kole porazil radikálního kandidáta Ollanta Humalu.

³⁰ Jednalo se např. o potrestání viníku masakru v Accomarca v srpnu 1985.

Kabinet ibero-amerických studií

* Filozofická fakulta * Univerzita Hradec Králové *

Alan García sice usiloval o zajištění fungování demokratického systému, nicméně v tak obtížné situaci, ve které se Peru nacházelo, to byl nadmíru obtížný úkol. Kromě tlaku ze strany guerill se Garcíaova vláda, zejména od roku 1988, potýkala s obrovskými ekonomickými problémy a velkým nárůstem korupce v politických a vojenských kruzích. Situace vyústila v postupné posilování moci ozbrojených složek, které v oblastech výjimečného stavu nakonec disponovaly téměř neomezenou mocí.

Hlavním popudem pro přesun moci do rukou silových složek se stal „vězeňský masakr“ v červnu 1986. Mohutná vzpoura senderistických vězňů³² propukla (ne náhodou) v době, kdy v Limě probíhal kongres Socialistické internacionály.³³ Brutální zákrok armády, který značně zdiskreditoval peruánskou vládu před jejími socialistickými spojenci,³⁴ si vyžádal na 270 mrtvých z celkového počtu 380 povstalců. Světla stezka vzápětí zahájila odvetné protiútoky na vládní budovy, ambasády a banky, cílem jejich atentátů byli také vysocí politici a vojenští činitelé.

Vrchol moci Světla stezky

V polovině 80. let se senderistům podařilo ovládnout horské oblasti v údolí Huallaga, které jsou vyhlášené svými kokovými plantážemi. Kontrola „zlatého kokového dolu“ ukrytého v amazonské džungli, kde je soustředěno až 60 % světové výroby kokainu, a zapojení do obchodu s narkotiky znamenaly pro Světla stezku obrovský zdroj příjmů.³⁵ Kromě posilování finančních zdrojů museli senderisté také budovat a upevňovat své pozice mezi domorodými obyvateli. Mezi hlavní nástroje jejich boje patřilo fyzické vydírání, zastrasování, násilí a vraždění. Avšak Guzmán při mobilizaci domorodců využíval i psychologizujících aspektů, zejména se snažil využívat pocitu frustrace z nemožnosti

³¹ Tato komise, jejímiž členy byli kromě právníků i představitelé církevního a akademického života, měla plnit roli konzultativního orgánu, jenž měl za úkol sledovat a střežit otázku lidských práv a vést vyjednávání mezi guerillou a ozbrojenými silami. Nicméně po několika měsících činnost komise zcela ztroskotala, a to zejména v souvislosti s vězeňským masakrem senderistických vzbouřenců v červnu 1986, kterému nedokázala zabránit (ačkoliv několik předchozích pokusů o vzpouru komise dokázala vyjednáváním odvrátit).

³² Vzpoura v limských věznicích Lurigancho, El Frontón, a Santa Bárbara byla důsledkem neuvážené vládní politiky, kdy senderističtí vězni žili segregovaně od ostatních a mohli tak vytvářet v separovaných prostorech uzavřené komunity, v nichž rozvíjeli své ideologické přesvědčení a kolektivistického ducha. Podrobněji viz <http://reference.allrefer.com/country-guide-study/peru/peru170.html> (20. 9. 2006).

³³ Tento kongres se konal za přítomnosti významných světových politiků (např. Willyho Brandta) a několika stovek zahraničních novinářů.

³⁴ Pečínka, P.: cit. dílo, s. 213.

³⁵ Majetek senderistů byl v roce 1985 odhadován na 50–150 milionů dolarů. Pečínka, P.: cit. dílo, s. 212.

Kabinet ibero-amerických studií

* Filozofická fakulta * Univerzita Hradec Králové *

spravovat svoji vlastní zem, ve které se indiáni cítí vykořisťovaní a při její správě nemají žádný hlas.

Senderisté, povzbuzeni úspěchy na venkově, přesouvali své akce pomalu také do měst. Guzmánova městská strategie se zaměřovala na přerušení dodávek potravin, elektřiny a dalších důležitých komodit do Limy. Senderisté postupně dosáhli takové akceschopnosti, že dokázali, aby se na Nový rok (1982) nebo během papežovy návštěvy (1985) celá Lima úplně ponořila do tmy. Jediné světlo vycházelo z kopců nad městem, kde hořely ohromné hranice ve tvaru srpů a kladiva.

Na počátku 90. let ovládala Světlá stezka 19 z 24 peruánských departmentů a počet jejich aktivních bojovníků se podle různých odhadů pohyboval mezi 4–10 tisíci.³⁶ Již nebylo pochyb o tom, že senderisté zapouští kořeny také v samotném srdci Peru, v Limě.³⁷ Světlá stezka pronikla i do peruánského státního aparátu a své působení rozšířila rovněž do zahraničí.³⁸

Na nárůst aktivit Světlé stezky exekutiva reagovala rozšířením výjimečného stavu, v roce 1990 platil téměř na polovině území. Armáda měla prakticky volnou ruku při potírání terorismu. To s sebou neslo masivní porušování práv civilního obyvatelstva, které bylo permanentně vystaveno teroru, a to jak ze strany guerill, tak ze strany vládních jednotek (viz graf 1 a graf 2). Poměry v zemi se nedařilo pacifikovat, naopak brutalita na obou stranách stoupala a celková krize se prohlubovala. K této kritické situaci přispívalo také působení další guerillové skupiny Revoluční hnutí Túpaca Amaru (*Movimiento Revolucionario Túpaca Amaru*, MRTA).³⁹ MRTA se formovala zhruba ve stejné době jako Světlá stezka, tedy na

³⁶ Senderisty navíc podporovalo 50–100 tisíc sympatizantů. Ron, J.: *Ideology in Context: Explaining Sendero Luminoso's Tactical Escalation*. Journal of Peace Research, 38, 2001, č. 5, s. 569; Srov.: Dreyfus, Pablo G.: *When All the Evils Come Together. Cocaine, Corruption, and Shining Path in Peru's Upper Huallaga Valley, 1980 to 1995*. Journal of Contemporary Criminal Justice, 15, 1999, č. 4, s. 378.

³⁷ Začaly se množit nejrůznější ataky, až nakonec v červnu 1992 senderisté zosnovali prozatím nejsilnější atentát, kdy dvě bomby uložené v automobilech explodovaly v limské čtvrti Miraflores, kde žijí spíše bohatší obyvatelé. Zabito bylo na 20 lidí a více než 250 zraněno.

³⁸ Guerilla podnikala akce v jižním Ekvádoru a severní Bolívii a řada senderistů působila také na amerických a západoevropských univerzitách. V roce 1992 začaly v Bruselu dokonce vycházet senderistické noviny El Diario. Pečinka, P.: cit. dílo, s. 214; The People's War in Perú Archive. Information about the Communist Party of Perú (PCP) <http://www.blythe.org/peru-pcp/> (11. 11. 2005).

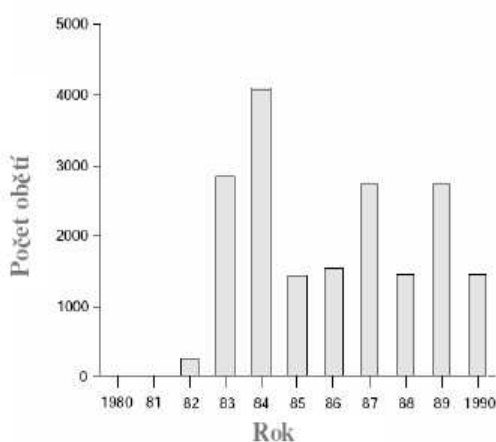
³⁹ První násilné akce zaměřené proti peruánské vládě a americkému imperialismu podnikla v roce 1984. Jednalo se zejména o pumové útoky na vojenské a hospodářské objekty, vládní instituce a sídla amerických a západoevropských firem. „Vrcholný výkon“ ale MRTA předvedla době, kdy se Fujimori pyšnil vymýcením guerill. V prosinci 1996 se v rezidenci japonského velvyslance v Limě konala slavnostní recepcce. Mezi hosty vtrhlo patnáctičlenné komando příslušníků MRTA a zajalo přes 500 rukojmích včetně rodinných příslušníků prezidenta Fujimoriho a českého chargé d'affaires Lubomíra Hladíka. Vyjednávání se nakonec protáhlo na 126

Kabinet ibero-amerických studií

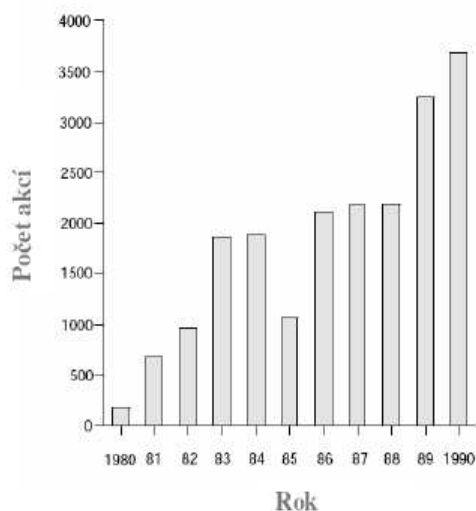
* Filozofická fakulta * Univerzita Hradec Králové *

počátku 70. let 20. století, ale měla odlišné ideové kořeny, neboť navazovala na prokubánsky orientované guerilly 60. let. V porovnání se senderisty ale MRTA nenesla takový díl odpovědnosti za utrpení civilních obyvatel.

Graf 1: Počet obětí násilných střetů mezi Světlou stezkou a peruánskou vládou v letech 1980–1990

Graf 2: Počet násilných akcí Světlé stezky v letech 1980–1990

Zdroj: Ron, James: *Ideology in Context: Explaining Sendero Luminoso's Tactical Escalation*. Journal of Peace Research, 38, 2001, č. 5, s. 572.

Alberto Fujimori – zachránce či trýznitel?

Zásadní zlom ve vývoji situace přinesly až prezidentské volby v roce 1990, jejichž hlavním tématem se pochopitelně stal boj proti guerille. V prezidentských volbách nečekaně zvítězil politický nováček, rektor zemědělské univerzity a potomek japonských přistěhovalců Alberto Fujimori,⁴⁰ který kandidoval za stranu s příznačným názvem *Cambio 90* (Změna 90). Fujimori – Peruánci pro svůj asijský původ nazývaný „El Chino“ – představoval pro voliče

dní. Mezitím peruánští horníci vykopali pod velvyslanectvím tunel a byl připraven plán útoku. Dne 22. dubna 1997 vtrhla speciální jednotka peruánské armády podzemní chodbou do budovy ambasády a osvobodila všechna rukojmí a únosce postřílela.

⁴⁰ Fujimori ve druhém kole se ziskem 62 % porazil favorizovaného světoznámého spisovatele Maria Vargase Llosu.

Kabinet ibero-amerických studií

* Filozofická fakulta * Univerzita Hradec Králové *

príslib nového, politickou minulostí nezatíženého politika, jenž nabízel naději a vizi znovunastolení pořádku a pozvednutí ekonomické situace země.⁴¹

Nový prezident provedl drastická ekonomická opatření a pod záminkou boje proti terorismu okleštil peruánskou demokracii. Za široké podpory obyvatelstva (Fujimori se v té době těšil 80% popularitě), armády a tajné služby SIN (*Servicio de Inteligencia Nacional*) provedl v dubnu 1992 tzv. autopuč – rozpustil parlament, pozastavil platnost Ústavy a vyhlásil nemilosrdnou válku guerillám.

Autopuč Fujimorimu umožnil přijímat daleko tvrdší protiteroristická nařízení. Tyto normy se opíraly zejména o nově přijatou Ústavu z roku 1993,⁴² která měla Fujimorimu především umožnit další prezidentskou kandidaturu v roce 1995. V rámci nových opatření policie získala rozšířené pravomoci vyšetřovat podezřelé a formulovat obvinění podle nově přijatého „protiteroristického zákona“ a „zákona o vlastizradě“. Podezřelí mohli být na základě těchto dvou norem policií zadržováni ve vazbě celých 15 dní, ačkoliv tato lhůta obvykle trvá pouze 24 hodin. Procesy měly podobu tzv. anonymních soudů (*jueces sin rostro*),⁴³ kde soudci, žalobce i svědci žaloby zůstávali v utajení. Tyto vojenské tribunály často rozhodovaly ve zkráceném soudním řízení, které obžalovaným neumožňovalo ani právo na obhajobu. Nebylo výjimkou, že soudy přijímaly vynucená přiznání jako důkaz. Za pět let své existence (1992–1997) soudy odsoudily více než tisíc lidí na základě obvinění z porušení bezpečnosti státu a zhruba 200 klíčových osob spojených s guerillami bylo odsouzeno na doživotí bez možností snížení trestu. Po mezinárodním naléhání Fujimori v roce 1995 částečně upravil své protiteroristické zákony, vězni opět získali právo na právníka, dále byla akceptována účast žalobce při výsleších a došlo ke zvýšení věkové hranice umožňující obžalobu z terorismu z 15 na 18 let.⁴⁴

⁴¹ Ekonomická situace se za vlády Alana Garcíi rapidně zhoršila. Od roku 1988 docházelo k citelným propadům HDP a hyperinflace v témže roce dosáhla 1 722 %, o dva roky později již činila 7 650 %. Rochabrun, G.: *Deciphering The Enigmas of Alberto Fujimori*. Report on the Americas, July/August, 1996, <http://www.hartford-hwp.com/archives/42a/012.html> (28. 8. 2006).

⁴² Ústava obsahuje mj. článek 140, který praví: „*Trest smrti může být aplikován na případy vlastizrady v době války či terorismu...*“ Celá konstituce je ve španělském znění k nalezení zde <http://www.cajpe.org.pe/rrij/bases/legisla/peru/conseper.HTM> (15. 9. 2006).

⁴³ Soudci seděli za zabarveným sklem a hovořili s obžalovaným mikrofonom, jenž deformoval soudcův hlas. Organizace Amnesty International uvádí, že v mnoha případech obžalovaní ani nemohli dostatečně jasně slyšet a rozumět tomu, na co byli tázáni. Mnohdy tyto procesy bez nároku na obhajobu trvaly jen pár minut. Podrobněji viz <http://web.amnesty.org/library/Index/ENGAMR460012003?open&of=ENG-PER> (28. 9. 2006).

⁴⁴ Human Rights Watch: *Peru - Torture and Political Persecution in Peru*, December 1997 Vol. 9, No. 4 (B), http://www.hrw.org/reports/1997/peru/#_1_6 (25. 9. 2006).

Kabinet ibero-amerických studií

* Filozofická fakulta * Univerzita Hradec Králové *

Krátce po Fujimoriho prvním zvolení došlo k vytvoření speciální jednotky DINCOTE (*Dirección Nacional Contra el Terrorismo*) pod vedením detektiva Benedicta Jiménez. Hlavním úkolem této skupiny bylo pátrání po vedení senderistů, zejména pak po Guzmánovi. V září 1992 se peruánským bezpečnostním silám skutečně podařilo zatknout Abimaela Guzmána spolu s dalšími členy nejužšího vedení Světlé stezky.⁴⁵ Vojenský soud poslal nejhledanějšího teroristu Latinské Ameriky na doživotí za mříže. Vliv senderistů poté citelně zeslábl, neboť organizace nenašla žádnou integrující osobnost, která by Guzmána dokázala nahradit.⁴⁶ Ačkoli se organizace stále snažila dokazovat svou akceschopnost, počet jejích bojovníků neustále klesal a revoluční nadšení vyprchávalo.

Přestože v roce 1992 ozbrojené složky zasadily senderistům zásadní ránu, pro Peruánce nenastalo šťastnější, bezpečnější ani svobodnější období. Ba naopak, nadešla etapa tyranie strachu. Tajné služby pokračovaly v pátrání po potenciálních teroristech a nevyhýbaly se ani zastrasování obyvatel. Peruánci proto v obavách, že by mohli být označeni či zaměněni za teroristy, zůstávali pasivní. K protestům proti autoritářskému a násilnému režimu zatím chyběla odvaha. O tom, že napětí nepolevovalo, svědčí i fakt, že na konci roku 1994 se nacházela jedna čtvrtina území a 50 % obyvatelstva stále ve výjimečném stavu.

Zpočátku si peruánský prezident v důsledku své otevřené neoliberální ekonomické politiky získal podporu USA a dalších západních zemí. Postupně se však Fujimoriho metody boje a vládnutí, jež hluboce narušovaly lidskoprávní principy, stávaly terčem ostré mezinárodní kritiky. Na domácím poli kulminovala Fujimoriho podpora drtivým vítězstvím v prezidentských volbách v roce 1995,⁴⁷ tento rok však zároveň znamenal určitý zlom. Zatímco v první polovině 90. let prezident požíval doma díky úspěšné ekonomické a protiteroristické politice obrovské popularity, včetně masové podpory jeho autopučce, pak druhá polovina poslední dekády 20. století byla ve znamení poklesu přízně obyvatel a vyvrcholila jeho úplným pádem. Přestože byl guerillový terorismus koncem 90. let téměř definitivně na ústupu, Fujimori i nadále používal s demokracií neslučitelné metody správy země – podkopával vládu práva, porušoval svobodu tisku a zasahoval do nezávislosti soudní

⁴⁵ O pár měsíců dříve byli dopadeni i vůdcové druhé nejsilnější peruánské guerilly – Revolučního hnutí Túpac Amaru (MRTA).

⁴⁶ V roce 1996 a 1997 provedla Světlá stezka ještě několik atentátů a poprav vesnických zastupitelů (tzv. Krvavý květen 1997), ale o systematickém působení již nelze hovořit.

⁴⁷ V roce 1995 v prezidentských volbách uštědřil Fujimori drtivou porážku (získal 63 % v prvním kole voleb) svému soupeři, bývalému generálnímu tajemníkovi OSN Javieru Pérezovi de Cuéllarovi.

Kabinet ibero-amerických studií

* Filozofická fakulta * Univerzita Hradec Králové *

moci. Fujimoriho dekrety omezovaly práva podezřelých osob, umožňovaly fungování vojenských soudů a zejména přinášely nepřiměřené zvýšení role tajné služby SIN, jež měla stěžejní podíl na porušování lidských práv v Peru.

Hlavní postavou vlády Alberta Fujimoriho byl Vladimíro Montesinos – bývalý armádní kapitán,⁴⁸ prezidentův poradce pro národní bezpečnost, šéf tajné policie SIN a právník (dříve zastupující drogové dealery). Montesinos spolu s Fujimorim vytvořil eskadru smrti nazvanou „Grupo Collina“, jež měla realizovat politickou vůli těchto dvou nejmocnějších mužů ve státě. Paramilitární „Grupo Collina“ působila v letech 1990–1994 a měla na svědomí řadu násilných akcí a vražd, mezi něž patří například masakr 15 civilistů v Limě v listopadu 1991, případně zavraždění devíti studentů a jednoho profesora na limské univerzitě La Cantuta v červnu 1992.⁴⁹

Kromě rostoucí spirály násilí tandem Fujimori – Montesinos spoluvytvářel jednu z nejrozbujejších korupčních sítí v Latinské Americe, na což nakonec oba doplatili. Právě Montesinos se v září 2000 stal hlavním představitelem obrovského korupčního skandálu, jenž přispěl k Fujimoriho pádu. Na veřejnosti se objevily videonahrávky, na nichž Montesinos podplácí 15 tisíci dolary kongresmana Alberto Kouriho a nabízí mu úhradu nákladů na volební kampaň za to, že opustí opozici a vstoupí do vládní strany. Po provalení úplatkářského skandálu sice Montesinos na čas uprchl, nicméně již v červnu 2001 jej venezuelská vláda vydala zpět do Peru, kde musel čelit mnoha vážným obviněním. Nejprve byl odsouzen k 15 letům vězení za korupci a v září 2006 jej soud shledal vinným za zprostředkování nákupu zbraní z Jordánska pro kolumbijské guerillové povstalce a odsoudil ho k 20 letům odnětí svobody. Celkem Montesinos čelí 63 obviněním, počínaje obchodem s drogami, přes zpronevěru až po obvinění z vražd.

Jak dokumentovaly další zveřejněné materiály a videonahrávky, Montesinos si udržoval kontrolu nejen nad aparátem tajné služby, ale přímo zasahoval i do soudní moci, do chodu armády, kongresu, policie a nakonec i do privátního sektoru. Jednu z nejvýraznějších kontrol uplatňoval v případě médií, obzvláště elektronických, která manipuloval ve prospěch Fujimoriho. Svoboda tisku tak byla v Peru velmi výrazně omezována, elektronická média

⁴⁸ Spekuluje se, že Montesinos byl vyloučen z armády z důvodů prodeje tajných materiálů do rukou CIA.

⁴⁹ Podrobněji viz zpráva Komise pravdy a usmíření (Comisión de la Verdad y Reconciliación), kapitola 2.19. *La Universidad Nacional de Educación Enrique Guzmán y Valle „La Cantuta“*, dostupné zde: <http://www.cverdad.org.pe/ifinal/index.php> (27. 9. 2006).

Kabinet ibero-amerických studií

* Filozofická fakulta * Univerzita Hradec Králové *

podléhala kontrole zcela, tištěná z větší části. Fujimoriho exekutiva si pomáhala cenzurou, odposlechy, zastrašováním, násilím, někteří žurnalisté byli vyhnáni do exilu⁵⁰ a v součinnosti s tajnou službou docházelo i k vraždám nepohodlných žurnalistů (viz tabulka 1).

Tabulka 1: Počet zavražděných novinářů v letech 1989–1998

Země	Počet zavražděných novinářů (1989–1998)
Kolumbie	43
Peru	17
Brazílie	10
Salvador	10
Mexiko	10
USA	7
Guatemala	4
Haiti	4
Argentina	2
Kanada	2
Honduras	2
Venezuela	2
Chile	1
Dominikánská rep.	1
Ekvádor	1
Panama	1
celkem	117

Zdroj: <http://www.cpj.org/attacks98/10yrKilledChart.html> (10. 10. 2006)

Zlomovým bodem se v Peru stal Fujimoriho pokus o další znovuzvolení v roce 2000. Toto úsilí vyvolalo mezi obyvateli velkou nevoli, a to ze dvou hlavních důvodů. Za prvé se provalily značné volební machinace a podvody. Za druhé se mělo jednat o Fujimoriho třetí prezidentský mandát, což je v rozporu s peruánskou ústavou, a to i přesto, že si Fujimori v roce 2000 nechal Kongresem schválit zákon, jenž interpretoval ústavu z roku 1993 v jeho

⁵⁰ Jedním z nejznámějších nezávislých žurnalistů je Gustavo Gorriti, jenž musel prchnout do panamského exilu. K problematice zneužití médií viz www.cpj.org (10. 10. 2006) nebo Smith, P. H.: *Democracy in Latin America*. New York, Oxford, 2005, s. 265–272.

Kabinet ibero-amerických studií

* Filozofická fakulta * Univerzita Hradec Králové *

prospěch. Smyslem tohoto zákona bylo tvrzení, že Fujimoriho zvolení v roce 1990 (před ústavní reformou v roce 1993) se nepočítá do počtu dvou ústavně povolených prezidentských mandátů (dle Fujimoriho se jednalo o mandáty z roku 1995 a 2000). Fujimoriho snaha udržet se za každou cenu u moci vyvolala obrovskou vlnu nevole a nepokojů. Nakonec Fujimori potvrdil svou rezignaci na post prezidenta v listopadu 2000 faxem z Tokia, kam prchl po celonárodním nátlaku. Japonsko se tak stalo díky jeho dvojímu občanství novým dočasným domovem. Fujimorimu hrála do not i neexistence vzájemné smlouvy o extradici mezi Peru a Japonskem. Nehrozilo mu tedy vydání, ačkoliv o něj Peru opakovaně žádalo.

Fujimori byl mezitím v Peru obviněn z více než 20 trestných činů, včetně vražd, mučení, nezákonného obohacování, korumpování a vlastizrady. Peruánský Kongres bývalému prezidentovi zakázal vykonávat státní funkce do roku 2011. I přes výše uvedené okolnosti, Fujimori v listopadu 2005 šokoval svět svým tajným (leč dobře zorganizovaným) příletem do Santiaga de Chile, kde pobývá dosud (říjen 2006).⁵¹ Chile si jako svou destinaci pochopitelně nevybral náhodně. Zásadní roli sehrála geografická blízkost k Peru a také velmi složité vztahy mezi oběma zeměmi,⁵² které zaručovaly neochotu Chile vydat Fujimoriho do jeho vlasti. Fujimori toužil ze svého chilského úkrytu zasáhnout do dubnových peruánských voleb konaných v roce 2006.⁵³ Jeho potenciální kandidaturu však Zvláštní volební porota, z výše uvedených důvodů, odmítla.⁵⁴

Hledání pravdy a proces usmíření

Mnoho zemí, které projdou nedemokratickým obdobím represí a útlaku, hledá po změně režimu způsob vyrovnání se se svou vlastní minulostí. Proces usmiřování představuje jednu z možných technik, která usiluje o opětovné narovnání společenských vztahů vycházej

⁵¹ Fujimori byl po několika měsících zadržování propuštěn na svobodu (v květnu 2006) a jeho rodina si poté pronajala dům nedaleko chilského hlavního města.

⁵² V tuto dobu se vztahy mezi oběma sousedy vyostřily především kvůli peruánskému přijetí kontroverzního zákona o mořské hranici mezi oběma sousedy.

⁵³ V předvolebních průzkumech, v nichž figuroval, dosahoval až 17% podpory.

⁵⁴ Nicméně politické ambice Fujimoriho rodiny v těchto volbách rozhodně nevyšly na prázdno, Fujimoriho dcera Keiko (Aliance pro budoucnost) získala ve volbách do Kongresu 602 869 hlasů, což představuje nejvyšší počet hlasů jednoho kandidáta na celonárodní úrovni. V této souvislosti je však potřeba vzít v potaz, že kandidovala ve volebním okrsku hlavního města, kde volí největší počet obyvatel. Také mladší bratr bývalého prezidenta Santiago Fujimori se pokusil o politické prosazení. Neúspěšně kandidoval na post prvního viceprezidenta prezidentské uchazečky Marthy Chávez (Aliance pro budoucnost), ovšem podařilo se mu získat dostatek hlasů na to, aby se stal v Limě kongresmanem. Zdroj: <http://en.wikipedia.org/> (1. 10. 2006).

Kabinet ibero-amerických studií

* Filozofická fakulta * Univerzita Hradec Králové *

z premisy, že sdílená pravda je nepostradatelnou podmínkou pro sociální smír. K úspěšnému naplnění předpokladů dalšího rozvoje vznikaly v tranzitivním období mnoha států tzv. komise usmíření. Také v řadě zemí Latinské Ameriky došlo k ustavení těchto orgánů, které usilovaly o zdokumentování a zachycení bolestivé etapy vývoje jednotlivých zemí. Komise vznikly např. v Chile, Argentině, Brazílie, Salvadoru, na Haiti a samozřejmě také v Peru.⁵⁵

Práce jednotlivých komisí měla pochopitelně odlišný charakter, a to v závislosti na povaze konkrétních režimů či podílu aktérů na násilí apod. Například komise v Argentině a Chile vyšetřovaly násilí páchané v době vojenských autoritářských vlád, zatímco v případě Peru se jednalo o zkoumání porušování lidských práv převážně v době demokraticky zvolených vlád v 80. a 90. letech 20. století (ačkoliv pochopitelně Fujimoriho režim po autopuči v roce 1992 rozhodně nelze definovat jako demokratický). Případ Peru je také specifický obrovským podílem guerillových skupin na páchaném násilí.⁵⁶ Další peruánskou zvláštností (srovnatelnou jedině s apartheidem v Jihoafrické republice) byla obrovská segregace obyvatelstva a zcela okrajové postavení domorodého živlu v rámci ekonomického a politického systému.⁵⁷ Nelze nedat za pravdu Mario Vargasu Llosovi, který po vyšetřování vraždy osmi novinářů v chudé andské oblasti v roce 1983 prohlásil: „*Demokracie v naší zemi nebude nikdy silná, dokud zůstane privilegovaným sektorem a nepochopitelnou abstrakcí pro kohokoli jiného.*”⁵⁸

Komise pravdy a usmíření v Peru

V červnu 2001 prozatímní peruánský prezident Valentin Paniagua ustavil Komisi pravdy a usmíření (*Comisión de la Verdad y Reconciliación*).⁵⁹ Hlavním úkolem tohoto orgánu bylo vyšetřit zločiny spáchané v letech 1980 až 2000. Za dva roky práce nasbírala komise svědectví od 17 tisíc Peruánců, jejichž vyprávění a prožitky z dvacetileté éry měly

⁵⁵ Jedna z nejznámějších komisí byla ustavena v Jihoafrické republice po pádu apartheidu. Podrobněji o komisích pravdy a usmíření viz Lerche, Charles O.: *Truth Commissions and National Reconciliation: Some Reflections on Theory and Practice*. <http://www.gmu.edu/academic/pcs/LERCHE71PCS.html> (20. 9. 2006).

⁵⁶ Oproti tomu pro země střední Ameriky (Nikaraguu, Salvador a Guatemalu) hrálo jednoznačný prim vyrovnání se s realitou rozdělené společnosti, jež byla dědictvím občanských válek a nikoli klasického guerillového boje.

⁵⁷ Citováno podle Shifter, M.; Jawahar, V.: *Reconciliation in Latin America: A Fine Balance*. The Brown Journal of World Affairs. Summer/fall 2004, Vol. 11, Issue 1, s. 131-132.

⁵⁸ Shifter, M.; Jawahar, V.: cit. dílo, s. 132.

⁵⁹ Řádně zvolený prezident Alejandro Toledo o tři měsíce později existenci a fungování tohoto orgánu potvrdil.

Kabinet ibero-amerických studií

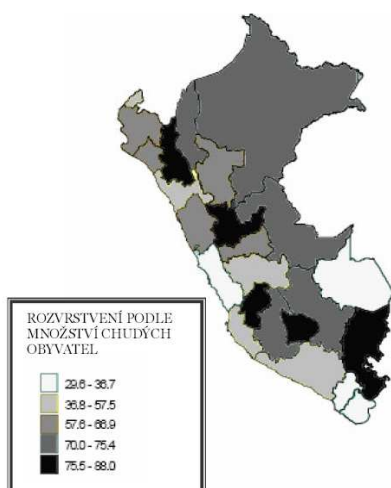
* Filozofická fakulta * Univerzita Hradec Králové *

pomoci poskládat obrázek o předchozích letech plných násilí a utrpení. V roce 2003 komise uveřejnila v rozsahu 5 000 stran výsledky své dvouleté práce, které konstatovaly, že dvě dekády teroru a masivního porušování lidských práv přinesly zhruba 69 tisíc obětí.⁶⁰

Z celkového počtu obětí je 46 % připisováno Světlé stezce, 30 % státním bezpečnostním složkám (armádě a policii) a 24 % ostatním účastníkům bojů (paramilitaristickým oddílům – 13 %, MRTA – 1,5 %, domobraně atd.). Drtivá většina mrtvých a zmizelých (75 %) pocházela z řad prostého obyvatelstva indiánského původu. Materiální škody byly odhadnuty na 25 miliard dolarů.⁶¹

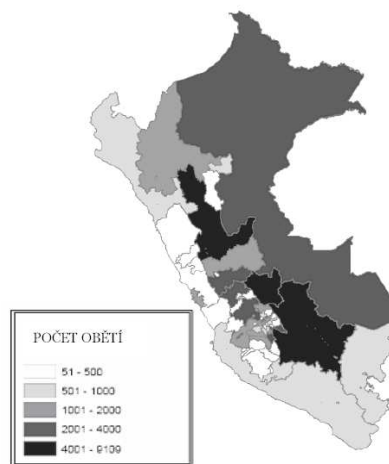
Komise pravdy a usmíření dále konstatovala, že existoval významný vztah mezi chudobou, sociální exkluzí a pravděpodobností, že se dotyčný člověk stane obětí násilí. Více než 40 % mrtvých a zmizelých lidí pocházelo z departmentu Ayacucho, pokud k této části ještě přidáme regiony Junín, Huanuco, Huancavelica, Apurímac a San Martín, pak se dostaneme až na 85 % všech celkových obětí.⁶² Kromě Apurímacu a San Martínu patří výše jmenované departamenty mezi pět oblastí s nejvyšší chudobou, kde v extrémní nouzi žije 43 až 72 % obyvatel.⁶³

Mapa 2: Stratifikace podle míry chudoby obyvatel v jednotlivých departmentech, situace v roce 2000

Zdroj: Información socio económica, http://www.minsa.gob.pe/estadisticas/estadisticas/SalaSituacional/03_Socioecon%C3%B3micos.pdf (12. 10. 2006)

Mapa 3: Počet obětí v jednotlivých regionech podle Komise pravdy a usmíření

Zdroj: Anexo 2: *Estimación del total de víctimas*; <http://www.cverdad.org.pe/ifinal/index.php> (10. 10. 2006)

⁶⁰ Tento počet je vyšší než celkový počet obětí mezinárodních či občanských válek, které zahynuly za celých 182 let od zisku nezávislosti Peru.

⁶¹ Comisión de la Verdad y Reconciliación, <http://www.cverdad.org.pe/ifinal/index.php> (11. 11. 2005).

⁶² Další informace viz <http://www.cverdad.org.pe/ingles/ifinal/conclusiones.php> (12. 9. 006).

⁶³ Podrobnější informace viz <http://www.foncodes.gob.pe/mapapobreza/index.asp> (10. 9. 2006).

Kabinet ibero-amerických studií

* Filozofická fakulta * Univerzita Hradec Králové *

Souvislost lze nalézt i mezi etnickou příslušností a pravděpodobností páchaného násilí, neboť 75 % obětí hovořilo kečujsky. Jiným příkladem etnické represe je příběh kmene Ašáninků. Podle názoru antropologa a člena Komise Carlose Ivana Degregoriho kmen Ašáninků utrpěl v době expanze guerill „téměř genocidu“.⁶⁴ Ašáninkové žijí zejména v džungli centrálního Peru v okolí řeky Perené. Ještě před tím než do této oblasti – zhruba v polovině 80. let – pronikla Světlá stezka, se některým Ašáninkům podařilo utéci hlouběji do Amazonie. Ti, kteří prchnout nedokázali či nestihli, se museli bránit častým únosům, najímání svých potomků do řad dětských vojáků, případně byli využíváni jako zemědělstí zásobovači rebelských jednotek. Na počátku 90. let přišly do zdejšího regionu také vládní síly, které začaly Ašáninkům rozdávat pušky a snažily se dostat indiány na svou stranu. Domorodí obyvatelé se tak dostali mezi dva mlýnské kameny a začal bratrovražedný boj, kdy lidé jednoho kmene stáli na obou stranách proti sobě. Ačkoliv neexistují přesná data, odborníci odhadují, že z 55 tisíc Ašáninků bylo zhruba 10 tisíc přemístěno, 6 tisíc domorodců zahynulo a přibližně 5 tisíc indiánů se stalo otroky guerillových bojovníků. Závěrečná zpráva Komise pravdy a usmíření uvádí, že v průběhu konfliktu zmizelo 30–40 % populace Ašáninků.⁶⁵

Vláda Alejandra Toleda

V roce 2001 se poprvé ujal prezidentského úřadu muž indiánského původu. Jednalo se o Alejandra Toleda, s jehož nástupem si Peruánci spojovali uskutečnění mnohých reforem a realizaci návrhů Komise pravdy a usmíření, včetně potrestání viníků násilí. Toledo však dokázal prosadit jen zlomek z plánovaných akcí a jeho počáteční popularita rychle klesala. Toledova exekutiva například nereflektovala doporučení komise a neposkytla zvláštní finanční příspěvek na výstavbu škol, silnic a zdravotních zařízení v horské oblasti Ayacucho, kde guerillové násilí dosahovalo největší intenzity. Dále Toledova vláda nevyplatila zvláštní příspěvky v hodnotě 10 000 USD rodinám obětí, ani nenajala zvláštní týmy soudních antropologů na provedení exhumace hrobů.

⁶⁴ The Economist. *Indigenous people in South America: A political awakening*; February 19th 2004, http://www.economist.co.uk/World/la/PrinterFriendly.cfm?Story_ID=2446861 (19. 8. 2006).

⁶⁵ Podrobněji viz kapitola 2.8 závěrečné zprávy Komise pravdy a usmíření, <http://www.cverdad.org.pe/ingles/ifinal/index.php> (23. 9. 2006).

Kabinet ibero-amerických studií

* Filozofická fakulta * Univerzita Hradec Králové *

K výraznému poklesu Toledovy popularity přispěla i obava z možného obnovení aktivit peruánských guerill. Vrchol znepokojení peruánské společnosti přišel v roce 2003, kdy vláda zveřejnila zprávu o zrušení vojenských rozsudků vynesených nad teroristy v 90. letech. K této změně došlo v souvislosti s opětovným členstvím Peru v Meziamerickém soudu pro lidská práva. Návrat Peru do této instituce byl podmíněn udělením nových retroaktivních rozsudků civilními soudy, což vedlo k obnovení procesu s Abimaelem Guzmánem a jeho spolubojovníky. První soudní zasedání, které proběhlo na začátku listopadu 2004, provázely bouřlivé demonstrace senderistů a jejich sympatizantů. Zároveň se objevily nové ozbrojené útoky Světlé stezky zejména v odlehlých andských oblastech, nicméně šlo o nepříliš významné lokální akty. Sám Guzmán a další souzení senderisté využili během procesu televizních kamer a se zařatými pěstmi vykřikovali protivládní komunistická hesla.

Toledo byl dokonce donucen k dočasné suspendaci některých ústavních práv, když v květnu 2003 musel vyhlásit výjimečný stav kvůli mohutným sociálním protestům. Rolníci, zdravotníci, učitelé a soudní zaměstnanci v protestu proti prezidentově politice volného trhu zablokovali hlavní silniční tahy. Po těchto protestech se Toledova popularita pohybovala kolem 10 %. V posledních prezidentských volbách konaných v dubnu, resp. červnu 2006 zvítězil levicový Alan García Pérez (52,6 %) nad radikálním nacionalistickým kandidátem Ollantou Humalou. Případné vítězství Humaly by pro Peruánce znamenalo zvýšené riziko návratu násilí a pošlapávání lidských práv.

Závěr

Existence demokratického systému, přijetí kvalitní legislativy a povědomí občanů o nutnosti respektování etických a právních norem jsou nezbytnými (nikoliv však postačujícími) podmínkami pro úspěšné naplňování lidských práv. Vezmeme-li v potaz, že druhá polovina 20. století byla v Peru spojena s vládou vojáků, populistů a po nepříliš dlouhém civilním intermezzu (1980–1992) následovala Fujimoriho éra „přímé demokracie“, pak nás stěží překvapí nízká míra respektu vůči lidským právům v této andské zemi. V případě Peru je nutné poznamenat, že ani fungování demokratické vlády v 80. letech 20. století neznamenal záruku respektování lidských práv, ba naopak. Návrat demokracie paradoxně přinesl obrovský nárůst násilí. V době vlády demokraticky zvolených civilních

Kabinet ibero-amerických studií

* Filozofická fakulta * Univerzita Hradec Králové *

prezidentů gradovala činnost guerillových skupin spojená s extrémní vlnou teroru namířeným zejména proti civilistům.

Za hlavní překážky úspěšného rozvoje lidských práv v Peru můžeme považovat několik podstatných vzájemně propojených faktorů. První problém souvisí s velmi nízkou životní úrovní drtivé většiny Peruánců. Lidskou důstojnost a s ní související práva budeme jen obtížně hledat ve státě, v němž žije 55 % obyvatel pod hranicí chudoby a 25 % pod hranicí extrémní chudoby.⁶⁶ V takové zemi představuje pro velkou část populace zásadní úkol dennodenní snaha zajistit základní obživu sobě a své rodině. Boj o naplnění primárních potřeb většiny obyvatel pochopitelně nevytváří dobrý základ pro občanský a politicky aktivní život.

Další problém lze identifikovat v pasivitě indiánského obyvatelstva, které tvoří velkou část populace Peru. Ačkoliv v zemi platí povinné volební právo,⁶⁷ tento způsob zahrnutí indiánů do politického procesu, nepředstavuje všelék. Etnická demobilizace širokých domorodých vrstev má mnoho důvodů. Velkou roli zde pochopitelně sehrávají zejména historické souvislosti a dějinná poddanost indiánů vůči vládnoucím bílým vrstvám.⁶⁸ V 80. a 90. letech 20. století se domorodci politicky neorganizovali především kvůli všudypřítomnému strachu z možného zatčení či smrti. Senderisté násilím a vraždami eliminovali možné zdroje politického rivalismu a vládní jednotky považovaly jakékoli sročení obyvatelstva za potenciální podvratnou činnost.⁶⁹

Přestože usmiřovací proces byl pro mnohé obyvatele určitým zklamáním, neboť v praxi nepřinesl výraznější výsledky, pro Peru znamenal podstatný předěl. Stal se symbolem konce guerillového a vládního teroru a proměnil se ve velkou výzvu do budoucna, kterou však bude za stávajících společensko-ekonomických podmínek jen velmi těžké realizovat. Nízká politická kultura, populismus a špatná životní úroveň budou stále představovat hlavní překážky rozvoje dodržování lidských práv. Mnoho optimismu nepřidávají ani výsledky

⁶⁶ Podrobnější informace viz <http://www.foncodes.gob.pe/mapapobreza/index.asp> (10. 9. 2006).

⁶⁷ Pokud se občan nedostaví k volbám je potrestán finančním postihem a dále neobdrží razítko volební komise, což ho v důsledku vyřadí z veřejného života (např. je mu znemožněno podávání žádostí na úřadech apod.).

⁶⁸ V moderní době svou roli sehrály i levicové vlády, např. vojenská reformní vláda Velasca Alvarada (1968–1975), která zakázala používat termín „indián“, namísto toho se měli Kečuové identifikovat jako „rolníci“. García, María E.: *The Politics of Community: Education, Indigenous Rights, and Ethnic Mobilization in Peru*. Latin American Perspectives. January 2003, Vol. 30, No. 1, s. 73.

⁶⁹ Vláda permanentně podezírala indiánské komunity z napojení na Světlou stezku. Její podezření vycházelo především z okolností vzniku Stezky, která se formovala v horách kolem Ayacucha, kde má domorodý element výrazně navrch.

Kabinet ibero-amerických studií

* Filozofická fakulta * Univerzita Hradec Králové *

posledních prezidentských voleb, ve kterých jen těsně prohrál bývalý voják a radikální kandidát Ollanta Humala, jehož rétorika a politika je založena na konfliktnosti a nikoli na konsensu.

Seznam pramenů a literatury:

Internetové prameny

Human Rights Watch: *Peru - Torture and Political Persecution in Peru*, December 1997 Vol. 9, No. 4 (B), http://www.hrw.org/reports/1997/peru/#_1_6 (25. 9. 2006).

The Economist. *Indigenous people in South America: A political awakening*, February 19th 2004, http://www.economist.co.uk/World/la/PrinterFriendly.cfm?Story_ID=2446861 (19. 8. 2006).

Internetové odkazy

<http://www.blythe.org/peru-pcp/> (11. 11. 2005).

<http://www.cajpe.org.pe/rij/bases/legisla/peru/consper.HTM> (15. 9. 2006).

<https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/pe.html> (23. 9. 2006).

<http://www.cidh.oas.org/> (15. 9. 2006).

<http://www.cidh.oas.org/Comunicados/English/2000/Press6-00.htm> (15. 9. 2006).

<http://www.cpj.org> (10. 10. 2006).

<http://www.cpj.org/attacks98/10yrKilledChart.html> (10. 10. 2006).

<http://www.cverdad.org.pe/ingles/ifinal/conclusiones.php> (20. 9. 2006).

<http://www.derechos.org/nizkor/peru/libros/cv/ix/relacion.pdf> (23. 9. 2006).

<http://www.foncodes.gob.pe/mapapobreza/index.asp> (10. 9. 2006).

http://www.lib.utexas.edu/maps/americas/peru_admin_06.pdf (23. 8. 2006).

<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.doc> (26. 7. 2006).

<http://reference.allrefer.com/country-guide-study/peru/peru170.html> (20. 9. 2006).

<http://skylightpictures.com/film/index/> (20. 8. 2006).

<http://web.amnesty.org/library/Index/ENGAMR460012003?open&of=ENG-PER> (28. 9. 2006).

Kabinet ibero-amerických studií

* Filozofická fakulta * Univerzita Hradec Králové *

Literatura

Angell, A.: *The Left in Latin America since c. 1920*. In: Bethell, L. (ed.): *Latin America. Politics and Society since 1930*. Cambridge 1998.

David S.: Peru: *Democratic Forms, Authoritarian Practices*. In: Wiarda, Howard J. – Kline, Harvey F. (eds.): *Latin American Politics and Development*. Boulder 2000.

Dreyfus, Pablo G.: *When All the Evils Come Together. Cocaine, Corruption, and Shining Path in Peru's Upper Huallaga Valley, 1980 to 1995*. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 15, 1999, č. 4.

García, María E.: *The Politics of Community: Education, Indigenous Rights, and Ethnic Mobilization in Peru*. *Latin American Perspectives*. January 2003, Vol. 30, No. 1, 70–95.

Kenney, Charles D.: *The Death And Rebirth of a Party System, Peru 1978-2001*. *Comparative Political Studies*, 36, 2003, č. 10.

Kunc, J.: *Demokracie a ústavnost*. Praha 1996.

Lerche, Charles O.: *Truth Commissions and National Reconciliation: Some Reflections on Theory and Practice*. <http://www.gmu.edu/academic/pcs/LERCHE71PCS.html> (20. 9. 2006).

Maier, H.: *Lidská práva – nárok na obecnou platnost a kulturní diference*. In: Hanuš, J.: *Lidská práva – nárok na obecnou platnost a kulturní diference*. Brno 2001.

Palmer, David S.: Peru: *Democratic Forms, Authoritarian Practices*. In: Wiarda, Howard J. – Kline, Harvey F. (eds.): *Latin American Politics and Development*. Boulder 2000.

Pečínka, P.: *Od Guevary k zapatistům*. Brno, 1998.

Rochabrun, G.: *Deciphering The Enigmas of Alberto Fujimori*. Report on the Americas, July/August, 1996, <http://www.hartford-hwp.com/archives/42a/012.html> (28. 8. 2006).

Roedl, B.: *Peru*. Praha 2003.

Ron, J.: *Ideology in Context: Explaining Sendero Luminoso's Tactical Escalation*. *Journal of Peace Research*, 38, 2001, č. 5, s. 569–592.

Shifter, M.; Jawahar, V.: *Reconciliation in Latin America: A Fine Balance*. *The Brown Journal of World Affairs*. Summer/fall 2004, Vol. 11, Issue 1.

Kabinet ibero-amerických studií

* Filozofická fakulta * Univerzita Hradec Králové *

Smith, P. H.: *Democracy in Latin America* . New York, Oxford, 2005.

Springerová, P; Špičánová, L.: *Peruánská guerillová hnutí. Ideové kořeny a vývoj od 60. let 20. století do současnosti*. In: Souleimanov, E. (ed.): *Terorismus. Válka proti státu*. Praha: Eurolex Bohemia, 2006.

Špičánová, L: *The Shining Path. Peruvian Guerilla still alive*. In: KIAS Papers 2006. Hradec Králové, Kabinet iberoamerických studií 2006, s. 71–86. Ke stažení zde <http://fhs.uhk.cz/ibero/texty/pdf/KIASPapers2006.pdf> (17. 10. 2006)

Zemanová, Š.: *Nové chápání univerzality lidských práv*. *Mezinárodní vztahy*, 40, 2005, č. 4, s. 79–94.